

Obsah

I Úvod do multidisciplinární paliativní péče

1 Základní principy paliativní péče 21

Ondřej Sláma

- Definice paliativní péče..... 21
- Cíle paliativní péče 21
- Charakter paliativní péče..... 21
- Přínosy paliativní péče pro pacienta a jeho blízké.... 21
- Pacienti, kteří mohou mít prospěch z paliativní péče..... 22
- Několik příkladů 22
- Trajektorie závěru života..... 23
- Dynamika potřeb v průběhu závažného chronického onemocnění 25
- Obecná a specializovaná paliativní péče 26
- Základní organizační formy specializované paliativní péče 26
- Paliativní péče a eutanazie..... 26

2 Nástroje pro hodnocení symptomů, potřeby paliativní péče a kvality života..... 27

Ondřej Sláma

- Symptomy u pacientů s pokročilým onemocněním 27
- Hodnocení symptomů 27
- Hodnocení potřeby paliativní péče 33
- Hodnocení kvality života..... 34

3 Etické aspekty paliativní péče 39

René Milfait

- Právo na závěr života a umírání v důstojných podmínkách 39
- Základní etická měřítká a vodítka..... 39

4 Právní aspekty paliativní péče..... 43

Barbora Steinlauf, Ondřej Sláma

- Nejčastější klinická, etická a právní dilemata v paliativní medicíně 43

5 Sociální problematika v paliativní péči 48

Eva Vráblová, Ladislav Kabelka

- Terénní sociální práce 48

6 Duchovní potřeby a duchovní péče u pacientů v paliativní péči 51

Gabriela Horáková

- Spiritualita a duchovní péče 51
- Spirituální a náboženské potřeby..... 52
- Spirituální bolest a její jazyk..... 52
- Přínosy a rizika rozhovoru o spirituálních potřebách..... 52
- Komunikační prvky důležité pro rozhovor o spirituální bolesti a potřebách 53
- Role nemocničního kaplana..... 53
- Přístup vybraných církví ke spirituální péči a rituálům u lůžka nemocného 54

7**Základy komunikace v paliativní péči** 55

Ladislav Kabelka

- Úvod a základní principy 55
- Protokol SPIKES 56
- Co by pomohlo pro praxi? 57
- Proces sdělování „špatných zpráv“ 57
- Pro praxi 61

II**Management bolesti****8****Hodnocení a základní typy chronické bolesti** 65

Ondřej Sláma

- Hodnocení bolesti u pacienta s pokročilým onemocněním 65
- Klasifikace bolesti podle časového průběhu 65
- Epizodická (průlomová) bolest 67
- Hodnocení intenzity bolesti 67
- Bolest a další symptomy pokročilého onemocnění 70

9**Obecné zásady léčby chronické bolesti** 70

Ondřej Sláma

- Základní přístup k léčbě bolesti 70
- Symptomatická léčba bolesti 70
- Farmakoterapie chronické bolesti 71
- Základní principy léčby chronické nádorové bolesti podle WHO 72

10**Neopioidní analgetika** 73

Ondřej Sláma

- Paracetamol 73
- Metamizol 73
- Nesteroidní antiflogistika 74

11**Opioidní analgetika – opioidy** 74

Ondřej Sláma

- Slabé opioidy 74
- Silné opioidy 75
- Dělení opioidů podle rychlosti a trvání účinku 80
- Praktické postupy při léčbě opioidy 80
- Postup u pacientů, kteří dosud opioidy neužívali („opioid-naivních“ pacientů) 81
- Postup u pacientů, kteří již opioidy užívají („opioid-tolerantních“ pacientů) 81
- Pravidla dlouhodobé medikace 81
- Léčba epizodické (průlomové) bolesti 82
- Rotace opioidů 85
- Úprava dávek opioidů při významné jaterní a ledvinné insuficienci 86
- Bolest, která neodpovídá na opioidy 86

12**Adjuvantní analgetika – koanalgetika** 87

Ondřej Sláma

- Kortikosteroidy 89
- Centrální myorelaxancia 89
- Koanalgetika k léčbě neuropatické bolesti 89
- Adjuvantní analgetika v léčbě bolesti z kostních metastáz 91
- Koanalgetika k léčbě bolestí při maligní střevní obstrukci 91
- Psychostimulancia 91
- Konopí pro léčebné použití 91

13**Nežádoucí účinky opioidů** 92

Ondřej Sláma

- Dělení nežádoucích účinků opioidů podle pravděpodobnosti výskytu 92
- Základní strategie v léčbě nežádoucích účinků opioidů 93

14**Tolerance, fyzická a psychická závislost při léčbě opioidy** 96

Ondřej Sláma

- Tolerance..... 96
- Fyzická závislost..... 96
- Psychická závislost (adikce)..... 97
- Léčba bolesti u pacienta se závislostí na opioidech 97

15**Anesteziologické postupy v léčbě chronické bolesti** 98

Zdeněk Bystřický, Ondřej Sláma

- Neuroaxiální analgezie..... 98

16**Neurolytické blokády** 100

Jan Křístek, Ondřej Sláma

- Blokády sympatiku 100

17**Neurochirurgické postupy v léčbě bolesti** 101

Pavel Fadrus, Václav Vybíhal, Eduard Neuman

- Neuromodulace 101
- Abláční chirurgické výkony 103

18**Využití otevřených zářičů v léčbě nádorové bolesti** 104

Zdeněk Řehák, Ondřej Sláma

- Klinický účinek a nežádoucí účinky 104
- Indikace a kontraindikace 104
- Radiofarmaka 104

19**Konopí pro léčebné použití** 105

Ondřej Sláma

- Klinické problémy a symptomy, které lze ovlivnit léčebným konopím..... 105
- Možné nežádoucí účinky konopí..... 106

III Management symptomů a syndromů**20****Anorexie, kachexie a nutriční podpora** 109

Miroslav Tomáška

- Anorexie při onemocnění..... 109
- Příčiny nechutenství při chronickém onemocnění..... 109
- Další symptomy způsobující nízký příjem stravy..... 109
- Kachexie při chronickém onemocnění..... 109
- Zásady nutriční podpory v paliativní péči 110
- Zásady léčby megestrol-acetátem 111
- Umělá klinická výživa 111
- Hypodermoklýza 114
- Zásady výživy v paliativně symptomatické fázi pokročilého onemocnění..... 114
- Zásady výživy v terminální fázi onemocnění 115

21**Nevolnost a zvracení** 116

Miroslav Tomáška

- Charakteristika nevolnosti 116
- Charakteristika zvracení..... 117
- Příčiny nevolnosti a zvracení v paliativní péči ... 117
- Léčba nevolnosti a zvracení v paliativní péči..... 117
- Paliativní chemoterapií indukovaná nevolnost a zvracení..... 118
- Nevolnost a zvracení při paliativní radioterapii 120
- Zvracení při střevní obstrukci..... 120

- Antiemetická léčba při zvracení centrálního původu 120
- Chronická nevolnost při pokročilém onemocnění 120

22

Průjem 121

Miroslav Tomáška

- Patofyziologie průjmu 121
- Klinické projevy průjmu 122
- Důsledky déletrvajícího průjmu 122
- Nejčastější příčiny průjmu v paliativní péči 122
- Vyšetření při průjmu 122
- Léčba průjmu v paliativní péči 123
- Léčba chronického průjmu po operacích střeva 125
- Průjem při intoleranci enterální výživy 126
- Průjem při léčbě tyrosinkinázovými inhibitory 126
- Zásady léčby průjmu při karcinoidovém syndromu 126
- Léčba průjmu při infekci *Clostridium difficile* ... 126
- Léčba těžkého komplikovaného průjmu 126

23

Zácpa 127

Miroslav Tomáška

- Výskyt zácpy u nemocných v paliativní péči 127
- Nejčastější příčiny a predisponující faktory vzniku zácpy 127
- Patofyziologie zácpy 127
- Vyšetření nemocného se zácpou 128
- Léčba zácpy v paliativní péči 129
- Praktická doporučení pro léčbu nekomplikované zácpy 131
- Strategie farmakologické léčby nekomplikované zácpy 132
- Manuální vybavení stolice 132
- Zásady rektální intervence při zácpě 132
- Praktická doporučení pro léčbu obturace rekta tuhou stolicí 133
- Specifická léčba zácpy po opioidech 133

24

Škytavka – singultus 134

Adam Houska

- Patofyziologie a příčiny 134
- Léčba škytavky 134

25

Ikterus – žloutenka 135

Adam Houska, Sylvie Blažková

- Obstrukční ikterus 135
- Management obstrukčního ikteru u pokročilého nevléčitelného onemocnění 136
- Péče o pacienty s terminálním obstrukčním ikterem 137

26

Ascites 138

- Patogeneze a klinický obraz 138
- Mechanismus vzniku 138
- Klinické projevy 138
- Diagnostika 138
- Nejčastější příčiny ascitu 138
- Léčba ascitu 138
- Kauzální léčba 139
- Symptomatická léčba 139

27

Hematologické aspekty paliativní péče 141

Michal Kouba

- Neutropenie 141
- Trombocytopenie 141
- Anémie 143
- Tromboembolická nemoc 144
- Krvácivé stavy a krvácení 148
- Diseminovaná intravaskulární koagulace 148
- Masivní terminální krvácení 149
- Transfuze v paliativní medicíně 150
- Péče o hematoonkologické pacienty 151

- Farmakologické podpůrné postupy v hematologii..... 152
- Použití kortikosteroidů v hematologické paliativní péči..... 152

28

Péče o dutinu ústní..... 153

Ondřej Sláma, Sylvie Blažková

- Bazální péče o dutinu ústní..... 153
- Nejčastější slizniční problémy u pacientů v paliativní péči..... 154

29

Dušnost..... 156

Marcela Tomášková

- Mechanismus vzniku dušnosti u onemocnění v paliativní péči 156
- Terapeutické přístupy..... 156
- Farmakologická symptomatická léčba dušnosti..... 157
- Rehabilitace a fyzioterapie v paliativní léčbě dušnosti..... 159
- Oxygenoterapie (podávání kyslíku inhalační cestou) v paliativní léčbě..... 159

30

Kašel 160

Marcela Tomášková, Jana Skříčková

- Příčiny kašle..... 160
- Terapeutické přístupy..... 160

31

Hemoptýza..... 162

Marcela Tomášková

- Příčiny hemoptýzy v paliativní péči..... 162
- Terapeutické přístupy..... 163

32

Pleurální výpotek..... 165

Marcela Tomášková, Jana Skříčková

- Příčiny pleurálního výpotku v paliativní péči..... 165
- Terapeutické přístupy..... 165
- Pleurální punkce (torakocentéza) 165

33

Svědění – pruritus 167

Ladislav Kabelka, Zuzana Křemenová, Anna Králová

- Příčiny pruritu..... 167
- Léčba pruritu..... 168
- Specifické postupy v léčbě pruritu..... 168

34

Únava..... 170

Ondřej Sláma

- Nejčastější příčiny..... 170
- Terapeutické postupy 171
- „Refrakterní“ únava..... 172

35

Pocení 172

Zuzana Křemenová, Anna Králová

- Příčiny pocení v paliativní péči..... 172
- Terapeutické postupy 173
- Polékové pocení 173
- Výpadová symptomatologie (pocení a návaly horkosti) 173

36

Péče o chronické rány 174

Pavel Vedra, Karel Tyrpekl, Ladislav Kabelka

- Základní typy chronických ran v paliativní péči 174
- Příčiny vzniku chronických ran v paliativní péči.....

- Vyšetřování chronických ran 175
- Komplikace chronických ran 175
- Léčebné postupy 175

37

Péče o stomie 177

Pavel Vedra, Karel Tyrpekl, Ladislav Kabelka

- Typy stomií 177
- Příprava nemocného k výkonu a pooperační péče 177
- Principy ošetřování stomií v oblasti gastrointestinálního ústrojí 178
- Komplikace stomií 178
- Ošetřování tracheostomií 179
- Ošetřování urostomií 179
- Gastrostomie 179

38

Záchvaty křečí a epilepsie u pacientů s pokročilým onemocněním 180

Ondřej Sláma

- Klinický obraz 180
- Léčebné postupy 181

39

Poruchy spánku 182

Ondřej Sláma

- Nespavost 182
- Management poruch spánku v paliativní péči.... 183
- Specifické syndromy spojené s poruchami spánku 184
- Dopad poruch spánku na pacientovy blízké..... 185

IV Metabolické aspekty paliativní péče

40

Hydratace u pokročile a terminálně nemocných 189

Ondřej Sláma

- Nejčastější příčiny nedostatečného příjmu tekutin 189
- Nejčastější příčiny zvýšených ztrát tekutin u pacientů v paliativní péči..... 189
- Symptomy dehydratace 189
- Možnosti umělé hydratace 191

41

Poruchy metabolismu glukózy u pokročile a terminálně nemocných 193

Lucie Sobotková

- Hyperglykemie 193
- Hypoglykemie 194
- Tipy pro praxi při monitoraci glykemií 195

42

Maligní hyperkalcemie 195

Zuzana Křemenová, Anna Králová

- Definice a klinický obraz 195
- Hyperkalcemický syndrom 195
- Léčba..... 196

43

Poruchy metabolismu sodíku 197

Ondřej Sláma, Zuzana Křemenová, Anna Králová

- Hyponatremie 197
- Hypernatremie 198

44**Psychické a psychiatrické problémy – úzkost, smutek a deprese** 199

Ladislav Kabelka, Radka Alexandrová

- Strach a úzkost 199
- Smutek..... 200
- Deprese..... 200

45**Delirium** 203

Irena Zavadová, Ladislav Kabelka

- Definice 203
- Klinický obraz 203
- Diagnóza 204
- Diferenciální diagnostika deliria 204
- Management deliria..... 204

V Vybraná témata paliativní péče v onkologii**46****Indikace paliativní protinádorové léčby a rozhodování o jejím ukončení**..... 209

Ondřej Sláma

- Indikace nekurativní (paliativní) protinádorové léčby 209
- Ukončení protinádorové léčby..... 209
- Několik praktických tipů 210

47**Metastázy do centrálního nervového systému** 212

Pavel Fadrus, Ludmila Hynková, Václav Vybíhal, Ondřej Sláma

- Prognóza a prognostické faktory 212
- Diagnostické metody..... 212
- Klinický obraz mozkových metastáz..... 213

- Komplexní terapie mozkových metastáz 213
- Diagnostika..... 215

48**Kostní metastázy** 216

Ondřej Sláma, Ludmila Hynková

- Klinický obraz 216
- Diagnostika..... 216
- Management..... 217
- Farmakoterapie kostní nádorové bolesti 218
- Rehabilitační a protetické pomůcky..... 218
- Praktický přístup k managementu kostních metastáz v závislosti na předpokládané prognóze 218

49**Paliativní radioterapie** 219

Ludmila Hynková

- Základní charakteristiky paliativní radioterapie..... 219
- Techniky radioterapie..... 220
- Možnosti paliativní radioterapie v ovlivnění symptomů onemocnění 220
- Syndrom míšní komprese 222
- Radioterapie v léčbě ostatních symptomů a klinických situací 222
- Nežádoucí účinky radioterapie a jejich léčba..... 222
- Klinický obraz časných změn, podpůrná léčba 225

50**Intervenční radiologie v onkologické paliativní péči**..... 226

Jan Křístek

- Klinické situace, ve kterých lze zvažovat intervenci 226

51**Syndrom maligní střevní obstrukce** 229

Ondřej Sláma

- Klinický obraz 229
- Management 229
- Nazogastrická sonda 230
- Výživa a hydratace 231

52**Syndrom míšní komprese** 232

Ondřej Sláma

- Možné příčiny 232
- Klinický obraz 232
- Management 232
- Léčba 233

53**Syndrom obstrukce horní duté žíly** 235

Ondřej Sláma, Miroslav Tomáška

- Nejčastější příčiny v paliativní péči 235
- Klinický obraz 235
- Diagnostika 235
- Léčebné postupy 235

54**Paraneoplastická horečka** 237

Sylvie Blažková, Ondřej Sláma

- Nejčastější příčiny horečky u onkologických pacientů 237
- Léčebné postupy 237
- Management paraneoplastické horečky 237

55**Paliativní péče v neurologii** 238

Petr Ridzoň

- Skupina nemocí motoneuronu, amyotrofická laterální skleróza 238

- Paliativní problematika a symptomy u MND 239
- Paliativní péče u geneticky podmíněných myopatií 242
- Paliativní péče u Parkinsonovy nemoci 243

56**Paliativní péče u chronického srdečního selhání** 245

Jitka Polišínská, Ladislav Kabelka

- Incidence 246
- Etiologie CHSS 246
- Prognóza srdečního selhání a trajektorie života pacienta 246
- Farmakoterapie chronického srdečního selhání 247
- Hlavní symptomy chronického srdečního selhání a jejich farmakoterapie 248
- Komunikace jako důležitý nástroj péče o pacienty s chronickým srdečním selháním 249
- Konkrétní doporučení pro monitorování a sledování starších osob se srdečním selháním 250
- Paliativní péče o pacienty s chronickou ischemickou chorobou srdeční 250
- Paliativní péče léčbou neovlivnitelných maligních arytmií 250
- Model komunitní péče u pokročilého CHSS – role paliativní péče 250

57**Paliativní léčba v pneumologii** 251

Marcela Tomášková

- Obecné terapeutické přístupy 251
- Bronchogenní karcinom 251
- Chronická obstrukční plicní nemoc 253
- Intersticiální plicní procesy ve stadiu fibrózy 254
- Cystická fibróza 255

58**Paliativní péče v nefrologii 256**

Barbora Szonowská

- Oblasti nefrologie, kde se uplatňuje podpůrná a paliativní péče 256
- Rozpoznání pacienta v riziku, odhad prognózy; sdílené rozhodování..... 256
- Plánování budoucí péče, komunikace 257
- Konzervativní nefrologická léčba 257
- Management symptomů 257
- Ukončení dialýzy 258
- Paliativní dialýza 258
- Péče v závěru života 259
- Management symptomů v závěru života 259

59**Paliativní péče v geriatrici..... 262**

Ladislav Kabelka

- Klinické příklady 263
- Indikace geriatrické paliativní péče..... 264
- „Surprise question“ 265
- Farmakoterapie ve vyšším věku – Start low and go slow..... 265
- Syndrom demence 265
- Respektování práv a důstojnosti, zajištění bezpečí 270
- Terminální stadium (prognóza v měsících), terminální stav (prognóza dny až týdny)..... 271

60**Paliativní péče u pokročilé jaterní cirhózy 272**

Adam Houska

- Prognostické nástroje 272
- Management symptomů a komplikací..... 272

61**Paliativní péče u pacientů s dlouhodobými závažnými poruchami vědomí..... 274**

Alena Kočendová

- Vědomí a jeho poruchy 274
- Příčiny poruch vědomí 275
- Vegetativní stav 275
- Škály hodnocení pacientů s poruchou vědomí... 276
- Vyšetřovací metody 277
- Péče o pacienta ve vegetativním stavu 278
- Komunikace s rodinou a pacientem..... 279
- Rozhodování o rozsahu péče u pacienta s PMVS..... 280

62**Paliativní péče v intenzivní medicíně 281**

Jan Maláska

- Úvod 281
- Terminologie 281
- Péče o pacienta v závěru života..... 282
- Spolupráce intenzivní a paliativní péče 282
- Management symptomů 283
- Komunikace..... 283
- Psychologická podpora 283
- Duchovní podpora 284
- Rozhodování v závěru života 284

63**Dětská paliativní péče 287**

Magdalena Chvilová Weberová, Petr Lokaj

- Přístup k nemocnému dítěti..... 288
- Trajektorie nemoci..... 288
- Rodiče..... 290
- Léčba symptomů v pediatrické paliativní péči 292
- I. stupeň – neopioidní analgetika 293
- II. stupeň – slabá opioidní analgetika 294
- III. stupeň – silná opioidní analgetika 294
- Nejčastější bolestivé syndromy 295
- Neúčelná léčba u dětí 300
- Zásady 300

64**Perinatální paliativní péče 301**

Magdalena Chvílová Weberová

- Diagnózy perinatální paliativní péče 301
- Porod mrtvého dítěte 302
- Nenarozené dítě 304
- Dítě s perinatální zátěží – paliativní péče 305
- Porod na hranici viability 305

65**Terminální fáze onemocnění – „umírání“ 307**

Regina Slámová, Ondřej Sláma

- Klinické trajektorie umírání 307
- Příznaky a klinické projevy umírání 308
- Stanovení léčebného plánu o umírajícího pacienta 308
- Resuscitace a náhrada vitálních funkcí u umírajícího pacienta 308
- Obecná pravidla péče o umírajícího pacienta 310
- Mírnění tělesných obtíží umírajícího pacienta... 312
- Paliativní farmakologická sedace 312
- Mírnění psychického utrpení a spirituální podpora pacienta 312

66**Konstatování smrti, prohlídka zemřelého, indikace pitvy 313**

Ondřej Sláma, Barbora Vráblová

- Prohlídka zemřelého 313
- Indikace pitvy 314
- Úmrtí mimo zdravotnické zařízení 314
- Úmrtí doma 314
- Úmrtí ve zdravotnickém zařízení 315
- Pitva a přání rodiny 315

67**Podpora truchlících pozůstalých 316**

Radka Alexandrová, Ladislav Kabelka, Jaroslav Plvan

- Obvyklé fáze normálního procesu truchlení 316
- Typy komplikovaného truchlení 316
- Rizikové faktory pro rozvoj komplikovaného truchlení 317
- Doporučení pro zdravotníky a psychology při krizové intervenci s pozůstalým 318
- Několik doporučení pro pozůstalé 318
- Pro praxi 318

VI**Formy specializované paliativní péče****68****Mobilní specializovaná paliativní péče 321**

Ladislav Kabelka, Irena Zavadová

- Základní charakteristika mobilní specializované paliativní péče 321
- Financování mobilní specializované paliativní péče 321
- Způsob práce týmu mobilní specializované paliativní péče 322
- Paliativní péče v domácím prostředí mimo kontext mobilní specializované paliativní péče 322
- Postavení mobilní specializované paliativní péče v systému zdravotní a sociální péče 322

69**Lůžkový hospic 323**

Lucie Světláková, Ladislav Kabelka

- Indikace přijetí 324
- Přijetí do lůžkového hospice 324
- Co lůžkový hospic nabízí 324
- Financování lůžkových hospiců 325
- Možnosti navazující péče v hospici 325

Konziliární tým paliativní péče v nemocnici 325

Ondřej Kopecký

- Možnosti péče a smysl intervencí konziliárního týmu paliativní péče 325
- Cílová skupina a indikace k péči..... 326
- Obvyklé situace/indikace vhodné pro vyžádání konzilia konziliárního týmu paliativní péče 326
- Organizace konziliárního týmu paliativní péče ... 327
- Charakter konziliární péče a obsah konzilia 327
- Obvyklá struktura úvodní intervence konziliárního týmu paliativní péče 327
- Dokumentace o intervenci konziliárního týmu paliativní péče 328
- Kompetence členů konziliárního týmu paliativní péče 328
- Typické bariéry rozvoje služby konziliárního týmu paliativní péče 328
- Přínosy konziliárního týmu paliativní péče 329
- Aktuální situace konziliárního týmu paliativní péče v ČR..... 329

Oddělení paliativní péče v nemocnici 330

Pavčina Marková

- Charakteristika oddělení paliativní péče 330
- Cílová skupina pacientů oddělení paliativní péče 331
- Ukončení hospitalizace 331
- Financování péče na oddělení paliativní péče 331
- Výzvy pro budoucnost oddělení paliativní péče v českých nemocnicích..... 331

Ambulance paliativní medicíny 332

Ondřej Sláma

- Formy činnosti ambulance paliativní medicíny ... 332
- Nezbytné vybavení ambulance paliativní medicíny 333
- Ambulance paliativní medicíny v systému zdravotních služeb 333

Základní učebnice v oblasti léčby symptomů a paliativní péče	334
Seznam zkratk.....	335
Medailonky pořadatelů.....	339
Rejstřík.....	341